

SINIRLAR ÜZERİNDEN BEDEN MEKÂN HAREKET ARAŞTIRMASINDA DENEYİM MEKÂNI TASARIMI: YAŞAYAN KÜP*

• Arş. Gör. Gökçen ERKOYUNCU** • Mert ULUSAVAŞ***

ÖZET

Bu çalışmada beden, mekân ve hareket üçlüsünün sınırlarını kaybettiği ve birbiri içinde kaybolduğu fenomenolojik, Deleuzecü ve post-yapısalcı felsefi yaklaşımlar üzerinden sınır ve sınırsızlık tartışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda inceleme ve analiz için bir deneyim mekânı tasarlanması ön görülmüştür. Çalışma kapsamında tasarlanan “Yaşayan Küp” isimli deneyim mekânıyla bu üç kavram arasında kurulan ilişki ve ilişki potansiyelleri incelenmiştir. Bu tasarım ile mekânsal ve bedensel sınırların sorgulandığı bir tartışma alanı kurmak amaçlanmaktadır. Hareketin incelenmesi için özelleşen hareket grubu olarak yoga seçilmiştir. Yoga, deneyim mekânındaki hareketlerin incelenmesinde kendi içindeki sınır ve sınırsızlık çatışmaları dolayısıyla temel alınan noktalardan biri olmuştur. Bu deneyim mekânında, iplerle birbirine ve mekâna bağlanan hareketleri sınırlandırılmış bedenler, yoganın sınırlı (belirli) hareketlerini gerçekleştirmeye çalışır. Aynı zamanda ipler aracılığıyla diğer bedenlerle kurulan diyaloglar sayesinde bu sınır ve sınırsızlık arasında bulunan melez durumda başlangıcı ve sonu olmayan, sınırsız varyasyonda hareketler dizisi deneyimlenebileceği düşünülmüştür. Bu deneyimler beden, mekân ve hareket kavramları ve bunların sınırları çerçevesinde metinde irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beden, Mekân, Hareket, Mekânsal sınır, Yoga.

* Bu makale İstanbul Teknik Üniversitesi 2019-2020 Bahar Dönemi Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı Beden ve Mekân dersi kapsamında üretilmiştir.

** İstanbul Beykent Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık (Türkçe) Bölümü, gokcenerkoyuncu@beykent.edu.tr, ORCID: 0009-0001-4380-3968

*** mertulusavas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3362-8481

EXPERIMENTAL SPACE DESIGN OVER BODY-SPACE- MOVEMENT RESEARCH IN CONTEXT OF BORDERS: LIVING CUBE*

• Res. Asst. Gökçen ERKOYUNCU** • Mert ULUSAVAŞ***

ABSTRACT

In this study, boundary and border discussions were made through phenomenological, Deleuzian, and post-structuralist philosophical approaches, in which the trio of body, space and movement lost their boundaries and disappeared into each other. In this context, it is foreseen to design an experimental space for examination and analysis. The relationship between these three concepts and the relationship potentials between the “Living Cube” experimental space designed in this context has been examined. With this design, a new field of discussion has also been put forward, in which spatial and bodily boundaries are questioned. Yoga movements have been one of the main points in the study of movements in the space of experience, due to the conflicts of boundaries and borders within themselves. In this experimental space, bodies with restricted movements connected to each other and to the space by ropes try to perform the limited (specific) movements of yoga. At the same time, thanks to the dialogues established with other bodies through the ropes, it was thought that in this hybrid situation between limit and limitlessness, a series of movements with no beginning and no end, in unlimited variation, can be experienced. These experiences are examined in the text within the framework of the concepts of body, space and movement and their boundaries.

Keywords: Body, Space, Movement, Borders, Yoga.

* This article created from course named “Beden ve Mekân” at İstanbul Technical University 2019-2020 Spring Semester Architectural Design Master Program.

** İstanbul Beykent University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Architecture (Turkish), gokcenerkoyuncu@beykent.edu.tr, ORCID: 0009-0001-4380-3968

*** mertulusavas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3362-8481

1. GİRİŞ

Bu çalışma beden, mekân ve hareketin birbirinden bağımsız olarak tartışıldığı geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak; beden, mekân ve hareket üçlüsünün birlikte okunması ve yorumlanmasını ele almaktadır. Mekânın ve bedenin alışlagelmiş kurallarının yitirildiği; mekân-beden etkileşiminin ise hareket olgusu üzerinden okunduğu bir kurgu içermektedir. Böylece mimari tasarım kuramının temeli olan mekân olgusunun beden ve hareket kavramları olmadan okunamayacağı gösterilmek istenmiştir. Bu çalışmanın amacı, mekân tartışmalarında kalıplaşan bu tekil okumaların sınır kavramı ile söküme uğratılması ve bir tasarım önerisi üzerinden yeniden tanımlanabilecek ilişkileri ortaya koymaktır. Sınırların sorgulanması ile birlikte mekân ve bedenin iletişiminin güçleneceği ve mekân tanımında yeni açılımların sağlanacağı düşünülmektedir. Böylece mekânın sabit bir olgu olmaktansa değişen, gelişen, ilerleyen yani yaşayan bir organizma olduğu vurgulanmaktadır.

Mekân-beden-hareket kavramlarını odağına alan daha önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışma, mekânın dinamik ve değişken oluşunu beden ve hareket üzerinden tartışırken “sınır” kavramı bağlamında açılıma uğratması ile farklılaşmaktadır. Bir tasarım önerisi üzerinden ele alınan beden-mekân-sınır ilişkisinin, nitel bir araştırma yöntemi olan fenomenolojiden yararlanılarak, yorumlanması tartışılması ve kavramların yeniden tanımlanması söz konusudur. Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak sınırlarının muğlaklaştırılabileceği “Yaşayan Küp” ismi verilen bir sistem tasarımı önerisi üzerindeki deneyim çıktıları kullanılmıştır. Önceki beden-mekân-hareket çalışmalarında hareket, performans sanatları ve dans odağında ilerlerken -özellikle Sidi Larbi Cherkoui ve Diavolo gibi grupların mekân kavramını performans gösterileri ile bir araya getirdiği çalışmaları örnek verilebilir- bu çalışmada hareket olgusunun incelenmesi için belirlenmiş eylem kalıpları olan bir aktivitenin örneklem olarak seçilmesi planlanmıştır. Buna göre eylemsel aktiviteler içeren disiplinler araştırılmıştır; hareket ve beden ilişkisinin çeşitli dinamikleri üzerine temellenen yoga disiplini örneklem olarak seçilmiştir. Yoga öğretisindeki hareketlerin belirli kalıpları olması sebebiyle sınırlı bir dile sahip olması fakat yoga yapan bedenlerin biricikliğinin sınır-sınırsızlık çatışmalarının, çalışmanın temel aldığı tartışmalara yeni bir yaklaşım katabileceği düşünülmüştür. Hareket olgusunun araştırılmasında ele alınan yoga disiplini ve tasarım üzerinden incelemenin öznel yapısı bu çalışmanın sınırlılıkları olarak ele alınmaktadır. Tasarlanan strüktürün ve eylem grubunun farklı biçimde ele alınması ile çalışma sonucunun farklılaşması ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Birinci bölümde beden, mekân ve hareket üçlüsünün kartezyen mekândan ve öznedenden uzaklaştıkça nasıl katı sınırlarını yitirmeye başladığı anlatılırken, ikinci bölümde beden

ve mekânın sınırları tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise deneyim mekânı olarak önerilen “Yaşayan Küp” projesi anlatılarak beden, mekân ve hareket üçlüsü bağlamında incelenmiştir. Bu inceleme esnasında beden-beden etkileşimi, beden-mekân etkileşimi ve beden-beden-mekân etkileşimi olarak üç farklı odakta çıkarımlar yapılmıştır.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise beden, mekân ve hareket arasındaki fenomenolojik ve Deleuzecü post-yapısalcı tartışmalar toparlanmaya çalışılmış; sınır-sınırsız çatışması arasındaki melezlikte (sınırsızlık önerisi için sınırların kullanılması) yoganın ve bedeni sınırlamanın etkisi incelenmiştir. “Yaşayan Küp” deneyim mekânı için bu bağlamda değerlendirme yapılarak yeni öneriler ve çıkarımlar yapılmıştır. Bu çalışma mekân üzerine yapılan araştırmalara, insanı odağına alan beden etkileşimli mekân kavramının niteliklerini düşünsel-deneysel açıdan araştırması açısından bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. BEDEN, MEKÂN VE HAREKET İLİŞKİSİ

Mekân kavramı geçmişten günümüze birçok farklı disiplinin anlamaya ve açıklamaya çalıştığı bir uğraş alanı olmuştur. Doğa bilimleri, fen bilimleri, sosyal bilimler, felsefe ve mimarlık gibi birbirinden farklı bilim dalları mekânı sorgulamış, irdelemiş ve çeşitli tanımlamalarda bulunmuştur. Bu farklı disiplinlerin mekân araştırmaları zaman içerisinde birbirlerini etkileyerek ortaya sentez bir mekân tanımı çıkarmıştır. Önceleri mekânın fizikselliğini ön plana çıkaran Kartezyen mekân düşüncesi hâkimdi. Bu düşüncenin kurucusu olan Descartes (1996) mekânı yüzeyler ve çizgiler bütününden oluşan bir koordinat sistemi olarak ele almıştır (Descartes, 1996, s.130). Bu düşünce mekânı formel mantık ve geometrik sistem prensipleriyle kurgulayarak; mekân kavramını rasyonel bir düşünce ve statik bir nesne haline getirmiştir. Mekân tanımlamasındaki bu kartezyen yaklaşım, mekân algısını göz merkezci bir noktaya indirgeyerek bedensiz bir algılama biçimi yaratır. Juhani Pallasmaa (2005) “Görme bizi dünyadan ayırır, diğer duyarlar ise birleştirir” sözüyle göz merkezci algıyı eleştirmiş, duyarların bütünüyle mekânı algılayabileceğimizi ve mekânda var olabileceğimizi savunmuştur (Pallasmaa, 2005, s.30). Maurice Merleau-Ponty (2019) ise “Bütün varlığımla bütünlüklü bir şekilde algılarım” diyerek bedensel varlığın bütüncüllüğüne odaklanmıştır. Buradan yola çıkarak dış dünyayla beden üzerinden konuşulduğu böylece bedensel algının mekânla iletişim kurma aracına dönüştüğü söylenebilir (Ponty, 2019, s.103).

Mekânın bedenle var olması durumu günümüzün mekân tanımlamasında önemli bir yer edinmektedir. Artık mekân ve beden birbirinden ayrı düşünülemeyen olgular haline gelmiştir. Adrian Forty (2000) ise “vücudun uzantısı olarak mekân” (space as extension

of the body) kavramına yer vererek beden ve mekânın iç içe olması, birbirlerini var etmesi ve birbirlerini üretmesi üzerinden tartışılan bir mekân tanımına yer vermiştir (Forty, 2000, s.266). Peki, beden ve mekân arasındaki bu iletişimi sağlayan şey nedir?

Beden işlevsel, psikolojik ve yaşayan bir sistemdir. Devamlı bir gelişim ve değişim içinde olan bedenün oluşum halinde olduğu düşünülebilir. Fiziksel ve algısal olarak tamamlanmamış bedenün bu muğlak durumunu potansiyeller kümesi olarak adlandırmak mümkündür. Beden ile mekân arasındaki iletişimi kuran; bedenün olanaklılığını mekânın olasılıklarına dönüştüren durum ise bedenün hareketidir. Schlemmer mekân ile beden arasındaki bu iletişimi bir bütünleşme hali ve sürekli etkileşim olarak tanımlamaktadır. Schlemmer'e göre mekân içerisinde hareket edildiğinde, beden ve mekân birbirine karışarak yeni bir birlik oluşturmaktadır (Akt., Ceylan, 2019, s.35). Yani hareket olgusunun bedeni mekânsallaştırarak bu iki kavramı birbirine bağladığı söylenebilir. Gilles Deleuze (2010) ise hareket etmeyi virtüel olanın edimselleştiği bir an olarak tanımlar. Deleuze hareketin yarattığı bu edimselleşme sürecinin, varlığa dair olanakların gerçekleşmesini sağladığını savunur (Deleuze, 2010). Bu düşünceden yola çıkarak mekânın potansiyellerinin de içinde bulunan hareketli bedenle ortaya çıkabileceği düşünülebilir. Siegfried Ebeling (2010) de bu düşüncelere paralel olarak mekânı, beden hareketi ve yaşantı ile aktifleşen bir güç alanı olarak tanımlamıştır. Böylece mekânın potansiyelleri üzerinden olasılık yaratması durumunu vurgulamaktadır (Ebeling, 2010, s.10). Aynı zamanda mekân içinde bulunan bedenün mekâna göre değişen hareketi ve dış dünyaya olan tepkileriyle bedenün kendisi de her an değişen bir varlık haline gelir. Bu düşüncelerden yola çıkarak beden mekân iletişimini sağlayan, bu iletişimi daimî kılan; beden ve mekânın dönüşmesine ve yeniden üretilmesine sebebiyet veren güç aslında hareketin kendisidir yargısına varılabilir. Bu noktada hareketin niteliğini kavrayabilmek için onu belirleyen; şekillendiren, yönlendiren ve kimi zaman kısıtlayan durumlardan söz edilebilir. Bu durumlar mekânın ve bedenün fiziksel ve algısal kapasitesi yani sınırları olarak adlandırılmaktadır.

3. BEDEN VE MEKÂNDA SINIRLAR

Sınırlar farklılıkların, zıtlıkların veya ötekiliklerin birbirlerine dokundukları ve iletişim kurdukları yüzeylerdir. Doğada gözlemlenen her oluşumda olduğu gibi beden ve mekânın da kendilerine ait sınırları bulunmaktadır. Buradaki sınırlar da ayırmadan ziyade ilişki kuran, dönüşümlere ve alışverişe sebebiyet veren, hareketli ara kesitler olarak değerlendirilebilir. Beden ve mekân da kendi öz sınırları üzerinden bedenün hareketi vasıtasıyla birbirlerine dokunarak iletişim kurarlar.

Mekânı sınırlandırılmış bir boşluk olarak değerlendiren Gottfried Semper, insan faktörünü mekân tanımlamasında hesaba katmamaktadır (Akt., Üngür, 2011, s.26). Hâlbuki mimarinin ana uğraşı olan mekân insan için yaratılmış; insanın varlığı sayesinde tanımlanabilmiştir. Fiziksel olarak değişmez sınırlara sahip olan mekân kavramı içindeki beden ve onun yaşantısıyla birlikte farklı anlamlara bürünebilmektedir. Üst belirlemelerle yaratılan mekân sınırları, insan üzerinde bazı direktiflere sebep olsa da; beden hareketiyle birlikte mekânın kalıplaşmış anlamı yıkılarak yeni kullanımların önü açılır. Bu durum mimari ölçekten incelendiğinde mekânsal elamanlar üzerinden konuşulabilir. Örneğin temel olarak bina sirkülasyonu için tasarlanan merdivenler; küçük bir çocuk için oyun alanına, genç bir topluluk için sosyalleşebileceği bir karşılaşma noktasına, bir müzisyen için eko yaratan bir konser mekânına, bir dansçı için ise performansını sergileyebileceği bir sahneye dönüşebilir. Bedenin hareketi; mekânın geometrik, katı sınırları ve değişmez algısını esneterek beden ve mekân arasında iletişime yol açmaktadır. Böylece mekânın sınırları gevşeyerek mekânsal geçirgenliğin arttığı söylenebilir.

Beden ise ten ile çevrelenmiş, iskelet sistemiyle ayakta durabilen bir strüktür olarak düşünüldüğünde, kişinin kendi mekânıdır. Bedenin fizikseliği dokunma, görme, koku, işitme ve tat üzerinden dış dünyayla iletişim kurar. Fiziksel bedenin dış dünyayla olan bu iletişim halini Ponty “Bedenimiz hem nesnelere arası bir nesnedir; hem de onları gören ve dokunan şeydir” diyerek bedenle dünyanın aynı etten yapıldığını ve bedenin bu etin bir parçası olduğunu vurgular. (Akt., Pallasmaa, 2005, s.25). Bu birliktelik sebebiyle bedenin yapabildikleri ve sınırları, mekânın da sınırlarını ve kapasitesini etkileyen bir ilişkisellik hali olarak değerlendirilebilir. Bedenin kendi sınırları ve özgürlüğü ise literatürde geçen “organsız beden” kavramıyla irdelenmektedir. Organsız beden kavramı, organların organizasyonu olarak tanımlanan, organizmaya karşı gelen bir kavramdır. Organsız bedende organizma söküme uğratılarak dış dünya ile kurulan birliktelikleri olanaklı kılacak bağlantılar açılmaktadır (Deleuze ve Guattari, 1990, s.141). Ballantyne (2012) ise organsız bedeni “ön kavrayışların yıkıldığı bir yaratıcılık durumu” olarak nitelendirerek bedenin olasılıklı olma durumuna vurgu yapmıştır (Ballantyne, 2007, s.34). Bedenin sınırlarındaki bu muğlaklaşma; beden organizasyonundaki kalıplaşmış anlayışın değişmesiyle meydana gelerek mekânla iletişimi ve yeni üretimleri destekleyecektir.

Beden ve mekân, sınırlarının etkisi nedeniyle bir takım kalıplaşmış eylemlere ve rutinelere sebebiyet verebilmektedir. Fakat sınır kavramının detaylı olarak irdelenmesi ile sınırlar üzerinden kurulan iletişim potansiyeli görünür kılınabilir. Beden ve mekânın iletişim noktası olan sınırlar bu iki kavramı ayırtmak ve sabit bir şekilde tanımlamak yerine beraber okunan bütüncül ve değişken yapısıyla mekânın dinamizmi ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple beden-mekân-hareket araştırmalarında sınırların rolünün önemli olduğu söylenebilir.

4. BİR TASARIM ÖNERİSİ OLARAK YAŞAYAN KÜP

Görsel 1: Yogada asanaların gösterimi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Bu çalışmada beden ve mekân sınırlarının hareket üzerinden analizi “Yaşayan Küp” isimli proje tasarlanmıştır ve bu proje üzerinden bir araştırma yürütülmüştür. Bu tasarımın amacı, beden ve mekânın karşılıklı ilişkisini anlamak ve hareketin beden ve mekânı tanımlamadaki etkisini sorgulamaktır. Çalışma temel olarak beden ve mekânın birbirini üzerindeki etki-tepkisini sınır kavramı üzerinden irdeler. Bu çalışmayla sınırların muğlaklaşması, beden-mekân-hareket üçlüsünün bütüncül bir sistem haline dönüştürülerek yeni oluşumlara olanak sağlaması ve mekân okunmasında çoğalmaların yakalanması hedeflenmiştir. Çalışma sınır araştırmasını kolaylaştırmak adına sabit bir hareket çeşidini belirlemekle başlamıştır. Önceden belirlenmiş, sınırlı hareket setine sahip olmasına rağmen beden sınırlarını ve kapasitesini zorlayan ve esnetebilen böylece çeşitlenen bir hareket biçimi olarak değerlendirilmesi sebebiyle yoga, bu çalışmada incelenecek temel hareket kaynağı olarak belirlenmiştir.

Yoga belirli pozlara ve duruşlara sahip, beden sınırlarını zorlayan fiziksel, zihinsel ve ruhsal bütünlüğü sağlamaya çalışan bir pratiktir. Yoga öğretisi içerisinde deneyimsel ve deneysel bir alt yapı bulunmaktadır (Osho, 2019, s.13) Hareket özelinde incelendiğinde ise yoga kalıplaşmış ve tanımlı eylemler bütünü olarak düşünülebilir. Yoga hareketleri ile bedeni kontrol altında tutarak aslında beden bir istikrara sokulmaya çalışılır (Govindan, 1990, s.3). Yogada geleneksel duruşlar (asanalar) ile farklı varyasyonlar yaratılarak pozlar arasında geçişler yapılır ve buna akış adı verilir. Akışlar hareketlerin mekândaki sürekliliğini, ritim sayesinde okunur kılar (Görsel 1). Pozların ve hareketlerin değişmez sınırları varken bedensel kabiliyetler zorlanarak beden sınırları muğlaklaşmaktadır.

Yogada sınırlandırılmış hareketlerle sınırsız bedene ulaşma çabası olduğu söylenebilir.

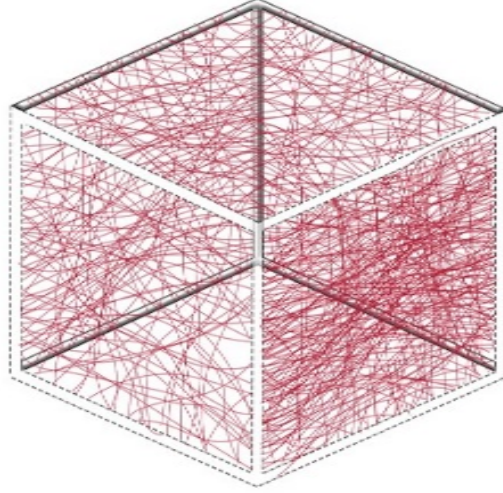
Beden ve uzuvlar yogada günlük hayattaki işlevlerinden farklı olarak ele alınır. Bazen eller ayaklara dönüşür, bazen dirsekler yüzey oluşturur, bazen çene denge noktası haline gelir. Yogada dengenin ve esnekliğin sorgulanması bedenin her zamanki kullanımını dışında düşünülmesiyle gerçekleşir. Böylece beden ve onu oluşturan parçalar yogada tek bir organizmanın parçaları olarak düşünülmez. Aksine her bir beden bölümü, bireyselliğinin farkındalığına ulaşmaya çalışmaktadır. Öte yandan yogada bedenin mekânla kurduğu ilişki de olağandan farklı olarak değerlendirilebilir. Mekânı kuran öğeler, yogada hareketin bir parçası haline dönüşebilmektedir. Zemin ellerin üzerinde durulabileceği bir düzlem, duvar bacakları açmaya yardımcı bir güç, kapı ise dengede durmaya yarayan bir yardımcı haline gelebilir. Bu sebeple yoga hem bedenin sınırlarını zorlamakta hem de mekânın kullanımına farklı yorumlar getirerek mekân sınırlarını esnetmektedir.

Yogada beden, mekânla iletişimin ara yüzü olarak değerlendirilmektense mekân, beden ve hareketin tek bir bütünü oluşturduğu ve bu kavramlar arası sınırların yok olduğu bir okumada ele alınabilir. Bu bakış açısıyla yoga pratiği Deleuzyen felsefeden ödünç alınan “organsız beden” kavramı ile bütüncül bir yaklaşımla tanımlanabilir. Öte yandan bedenin aynı zamanda parçalandığı ve yapı-söküme uğratıldığı da göz önüne alındığında, hem bütüncül hem parçalı olarak kendi içinde bir dualiteye sahip yoga pratiğinin değişken yapısı çalışmada temel alınacak hareketler için tercih edilmiştir. Yoganın anlamsal olarak değişken ve fiziksel olarak dinamik yapısının, Deleuze ve Guattari (1990)’nin düşüncelerine paralel olarak hem bedene hem mekâna dair okumada bir takım potansiyellerin kaynağı olduğu söylenebilir.

4.1. Deneyim Mekânı Strüktür Tasarımı ve Çalışma Presibi

Deneyim mekânının tasarımı, yogada bedeni sınırlandırılıp hareketleri özgürleştirilebilirsek beden-mekân-hareket üçlüsünde neler gözlemleriz ve ne gibi bir sonuç elde ederiz sorusu sorularak kurulmuştur. Deneyim için tasarlanan bu sistem, küp şeklinde bir strüktürden oluşarak hareketlerin gözlemlenebilmesi için belirli bir mekân tanımlamaktadır. Küpün ayrıtları, deneyim mekânının sınırlarını belirlemektedir. Bu ayrıtlar esnek fakat dayanıklı bir malzeme olan plastikten oluşturulmaktadır. Esnek bir malzeme olan plastik, hareketin mekânın sınırlarını irdeleyebilmesi ve bu sınırlara müdahale edebilmesi için seçilmiştir. Küpün her bir yüzeyi ise iplerle düzensiz bir şekilde örülerek bazı bölgelerde yoğun bazılarında ise seyrek bir ağ görünümü elde edilmesini sağlamaktadır. Bu durum mekân yüzeyindeki sınırlarda fiziksel olarak boşluklar yaratarak geçişlere ve iç dış mekân iletişimine izin vermektedir. Yüzeylerdeki bu geçirgenlik durumu, sınırlandırılmış mekân algısını bozarak mekânın sınırlarının sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Küpün içerisinde ise bir ucu strüktüre ve ağlara; diğer ucu ise mekânı deneyimleyen bedene bağlanabilen birtakım halatlar bulunmaktadır (Görsel 2). Ağlar ve halatlar beden ve mekân arasındaki bütünleşmeyi sağlayan araçlar olarak düşünülmüştür. Bu araçlar beden üzerinden mekâna dokunma imkânı vererek beden ile mekân arasında dolaylı bir iletişime yol açmaktadır.

Görsel 2: Yaşayan Küp deneyim mekânı tasarımı
(Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Sistem genel olarak bedenin halatlarla birbirine ve mekâna bağlanarak hareket etmesi prensibine dayanmaktadır. Bedenin mekâna veya bir başka bedene bağlanmasındaki amaç bedeni sınırlandırmaktır. Kurulan sistem üzerinden, “yogadaki sınırsız bedenin bu deneyim mekânıyla sınırlandırılmasıyla birlikte sabit pozların ve hareketlerin sınırlarında ne gibi durumlar gözlenir” araştırması yapılmaktadır. Bu sınırlandırılma hali üç temel durum üzerinden incelenmektedir.

Deneyimde beden-beden etkileşimi: Beden-beden etkileşiminde iki beden, deneyim mekânının içerisinde halatlar aracılığıyla birbirine bağlanmaktadır. Bu halatlar iki beden arası bir iletişim aracına dönüşmektedir. Deneyimleyen bedenler yoga hareketlerini yapmaya başladığı anda, asanalar bedenlerin birbirini çekerek etkilemesi ve sınırlandırması sebebiyle tamamlanamayacaktır (Görsel 3). Bu sebeple yoga akışındaki her asana geçişinde yeni bir hareket biçimi deneyimlenecek ve hareketler her seferinde farklılaşarak pozları çoğaltacaktır. Böylece beden kapasiteleri sınırlandırılan bireyler, yogadaki kalıplaşmış hareket biçimini değiştirerek harekette çeşitlilik ve sınırsızlık yakalamaktadırlar.

Sınırlandırılmış beden hareketinde sınırsızlığa yol açarak hareketin çoğalmasına, yeniden üretilmesine, bitmeyerek çeşitlenmesine olanak sağlamıştır.

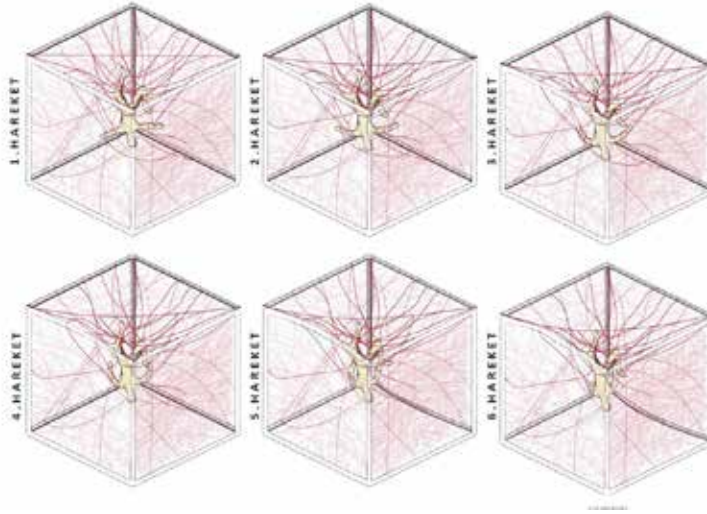

Görsel 3: Eylemleri kısıtlanan bedenlerin birbiri üzerinde etkilerinin gösterimi
(Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Bedenler arası halatlarla sağlanan bu diyalog hali, bedeni sınırlandıran ve öteki bedene bağımlı hale getiren yeni bir iletişim biçimi kurgular. Böylece bedenler arası etkileşimli ve bütüncül bir birliktelik kurulur. Bedenlerin bu bütünleşme durumunu gözlemlemek için deneyim mekânı strüktürünün bir yüzeyinde bulunan iplerle örülmüş ağ tabakası sıklaştırılmıştır. Dışardan görüşü muğlaklaştıran bu yüzey sayesinde iç mekânda gerçekleşen hareket hali iki ayrı beden hareketi olarak algılanmak yerine bir bütünün; tek bir sistemin hareketi olarak algılanacaktır. Böylelikle deneyim, fiziksel etkileşim sebebiyle sınırların birbirine karıştığı bedensel bir birleşim tanımlamaktadır.

Deneyimde beden-mekân etkileşimi: Beden-mekân etkileşiminde beden, halatlar aracılığıyla deneyim mekânının strüktürüne bağlanmaktadır (Görsel 4). Bu durumda beden sınırları, mekânın fizikselliği tarafından kısıtlanacaktır. Lefebvre mekânda gerçekleşen eylemlerin mekânın kendisi tarafından kısıtlandığını; mekânda hangi faaliyetlerin yapılacağına yine mekânın kendisinin karar vereceğini söylemektedir (Lefebvre, 2014, s.409). Bu kısıtlama sonucu oluşacak hareket ve eylem Lefebvre'nin de belirttiği üzere deneyim mekânı karar vermektedir. Mekânın kendisi bedeni sınırlandırırken beden-beden etkileşiminde olduğu gibi hareketleri çoğaltacak ve hareketin sınırlarını muğlaklaştıracaktır. Lefebvre'nin düşüncelerine ek olarak, bu tasarım ile değişen ve çeşitlenen

hareketlerin var olan mekân üzerindeki etkisi ve gücü de görünür kılınmak istenmiştir. Esnek malzeme seçimi sayesinde mekânın kendisi de bedensel hareketten etkilenerek birtakım eğilmeler, bükülmeler ve şekil değiştirmeler yaşayacaktır. Bu sebeple diyalog aracı olarak kullanılan halatlar sayesinde beden ve mekânın birbiri üzerindeki etkisi ve birbirlerine olan tepkileri sistem bütününde okunabilecektir.

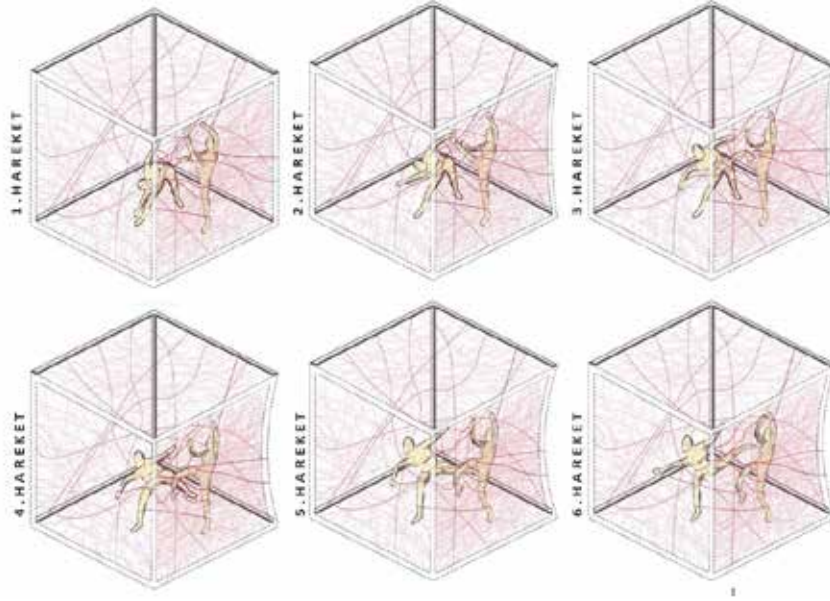
Görsel 4: *Beden ve mekânın birbiri üzerindeki etkilerinin okunduğu varyasyonun gösterimi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).*

Hareketin mekân üzerindeki izlerini görünür kılan beden-mekân etkileşimi çalışması bedenle mekân arasında yeni bir oluşum ve bütünlük kurulmasına yol açmaktadır. Merleau-Ponty “Bedenim dünyayla aynı etten yapılmıştır” diyerek bedenle onu saran dış dünyanın iç içeliğine değinmektedir (Pallasmaa, 2005, s.24). Bu söylemden yola çıkarak çalışmada beden-mekân birlikteliğini ve birbirlerini var edişini gözlemlemek mümkündür.

Beden-mekân birlikteliği üzerinden deneyimlenen mekân sayesinde kişi ayrıca kendi bedeninin farkına varmaktadır. İlk başta tanımlayamadığı bu yeni durumla yüzleşme anında bedenini oldukça sınırlandırılmış olarak hareket ettirmektedir. Zaman içerisinde kişi bu alışılmadık durumla baş etme yöntemleri geliştirerek bedeni üzerinde bulunan sınırlandırılmayı esneterek hareket edebilmektedir. Bu gözlemden yola çıkarak bedenin sınırlara karşı adaptasyon yeteneği bulunduğunu ve kendini geliştirebildiğini söylemek mümkündür.

Deneyimde beden-beden-mekân etkileşimi: Beden-Beden-Mekân etkileşiminde

bütün olasılıklar incelenmek üzere bedenlerin birbirleri üzerindeki etkisinin mekânda olan yansımaları araştırılmıştır. Birbirine bağlanan bedenlerin oluşturduğu bütüncül bir sistem olma durumu, mekânın sınırlarına daha geniş müdahalelerde bulunarak sınırlardaki muğlaklığı bir üst seviyeye taşımaktadır (Görsel 5).

Görsel 5: *Bedenlerin birbiri ve mekân arasındaki etkileşiminin okunduğu varyasyonun gösterimi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).*

Dokunma insanlar arası etkileşimi sağlayan, insanın dış dünyayı algılayarak kendi benliğine ulaşmasına aracı olan, doğumdan başlayan en temel duydur. İnsan dokunarak dış varlıklarla bütünleşir; kendi farkının ve ötekiliğinin bilincine erişir. Dokunma sayesinde birey hem dokunan özne; hem de dokunulan nesne haline gelir ve iletişim kurduğu nesneyle arasındaki fark belirsizleşmeye başlar (Pallasmaa, 2011). Dokunma sayesinde bedenler ve mekânlar arası sınırlarda muğlaklaşma başlar. Kurulan deneyim mekânında, bahsedilen dokunma duyusunu halatlarla kurulan sisteme benzetmek mümkündür. Halatlar, bedenler ve mekân arasında uzaksak bir dokunmaya sebep olmakta ve birbirinden farklı bu varlıkların arasında çift yönlü bir iletişim başlatmaktadır. Bu sayede anlık diyaloglar oluşarak mekânın sınırlarında ve beden hareketlerinde genişmeler, çoğalmalar ve üretimler başlar. Dokunmayla benzerlikleri yanı sıra halat sistemi bedenin bir organına; mekânın bir parçasına dönüşmektedir. Bu sayede kurduğu iletişim göz önünde bulundurularak dokunmadan öte bir birliktelik yarattığı söylenebilir.

5. DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

Kartezyen düşünce pratiği, beden-mekân-hareket üçlüsünü birbirinden ayrı olarak ele alır. Fakat beden mekândan ayrı düşünülemezle beraber doğası gereği hareket ve duyuların yardımıyla mekânla ilişki kurar. Hubert L. Dreyfus, Husserl'in fenomenoloji felsefesini yeniden yorumlayarak "bedenin nesnelere arasında bir nesne olduğunu, onları aynı zamanda görüp aynı zamanda onlara dokunduğunu" söyler (Dreyfus ve Dreyfus, 1984, s.xiii). Kartezyen özne yaklaşımından kurtulan bu beden anlayışı, deneyimin bedenleşmesi/somutlaşması (embodied) ile beden ve mekânı izleyen ve izlenen, dokunan ve dokunulan olmaktan çıkarıp keskin sınırları ortadan kaldırır.

Walter Gropius (1961), hareket ve deneyimini beden ile ilişkilendirmiş 'olay' olmayı savunmuştur (Akt., Ceylan, 2019, s.33). Bernard Tschumi ise 'olay mekân' kavramını öne atıp hareket akışı ve deneyimin mekâna yeni karşılaşmalar ve yeni anlamlar getireceğini söylemiştir (Tschumi, 2018). Tschumi'ye göre «öteki»nin mekânla deneyimi mekâna anlam verir. Burada "öteki" ile kurduğu ilişkiyi "öteki»nin mekândaki deneyim olasılıklarına göre biçimlendirmektedir (Işıklar Bengi ve Akalın, 2019,s.34).

Deleuze felsefesi, başlangıç ve son gibi yerli-yurtlu statik kavramlara karşı hareket ve oluşun sürecini savunur. Deleuze' e göre 'olay', oluş sürecinin, farklılaşmanın ve yaratıcılığın dışavurumudur. Olaylar birbiriyle bağlantılı olsa da bir birlik ifade etmezler, çünkü hepsi birbirinden farklıdır. Bir başka deyişle sürekli değişen, süreç içinde olan Deleuzecü 'olaylar' rizomatik bir örüntüdür (Akt., Beck ve Gleyzon 2016 s.329). Hareketi, göçebe (savaş makinesi) olmayı, süreç olmayı etik olarak belirlemiş Deleuze felsefesi; diyalogu ve rizomatik ağlarca kurulabilecek değiş tokuşu bir araç olarak benimser. Deleuze ve Guattari'nin, organizmanın hiyerarşik yapısını bozan organsız beden kavramı, beden ve sınırı ikiliğine yeni bir bakış açısı getirir. Artık beden, organların birimsel işleyişi sayesinde değil; beden kolektif bütünlüğü sayesinde çalışan, çevresiyle bir kompleks oluşturabilen, "kendi" olmaktan uzaklaşmış, şizo, genişleyebilme açısından içkin sınırlara sahip bir yaratıcı makine, sisteme dönüşmüştür (Deleuze ve Guattari, 1990, s.141). Sürekli değişim ve gelişim içinde olan beden-mekân-hareket üçlüsü ilişkisel olarak birbirine doğru akan (sınırlarını yitiren), aralarında kurdukları sürekli diyaloglar sayesinde her değişimde birbirine adapte olan bir oluşum ortaya koyar.

Bu çalışma genel çerçevesiyle hareketle beraber beden ve mekânın sınırlarındaki muğlaklaşmayı yansıtmaktadır. Ponty, beden ve mekân sınırlarının hareket olduğu sürece bulanıklaştığını söylemektedir (Akt., Ay Birsöz, 2015, s.33). Yaşayan küple birlikte bu muğlaklaşma, ipler ve esneyebilen mekân sayesinde görünür hale gelmiştir. Bir tasarım düşüncesi olarak kurgulanan bu çalışmada, Senga Nengudi'nin RSVP Activations

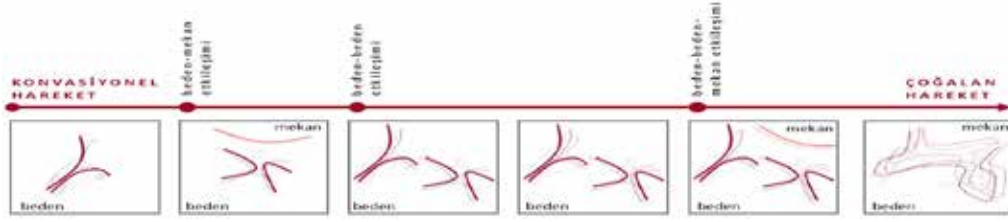
isimli performans gösterisine benzer olarak bedeni bağlayan bir takım ipler kullanmaktadır (Görsel 6). Yaşayan Küp tasarımı, Nengudi'den edinilen bedenin ve hareketlerin sınırlandırılması ile yeniden üretimlerin gerçekleşmesi fikrine ek olarak; mekânla etkileşimin de görünür olduğu, mekânın da bedene bağlanarak ortak yeniden üretimlerin gerçekleştirilebileceği bir sistem kurgusu yapılmaktadır. Çalışmanın düşünsel yönü, RSVP Activations gösterisinin çıktıları ile desteklenmiş ve üzerine eklemeler yapılarak farklılaşan bir bakış açısı ile ortaya konulmuş ve yeni bir tartışma yaratmak amaçlanmıştır.

Görsel 6: Senga Nengudi, *RSVP Activations* isimli performans gösterisi.

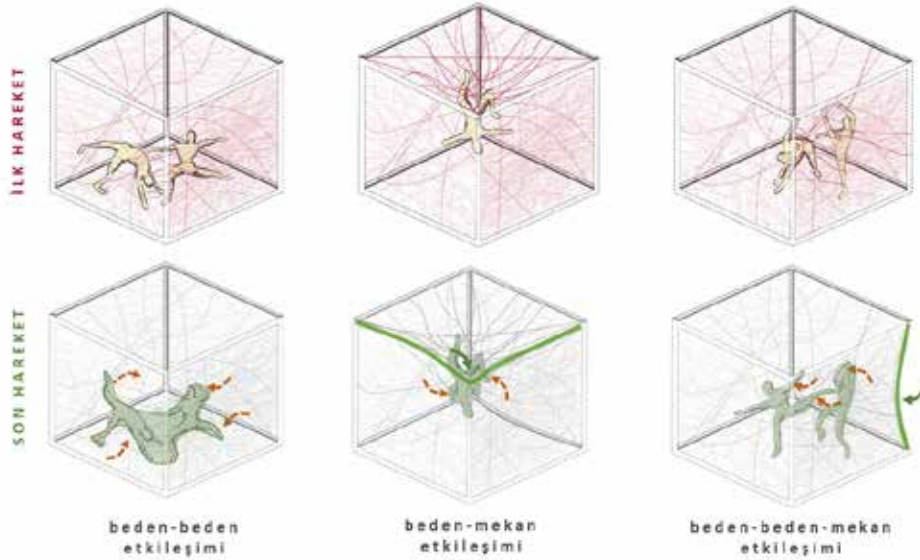
Kaynak: <https://www.sengasenega.com/works/activations>

Tasarlanan bu deneyim mekânında beden, geleneksel olmayan bir durumla karşı karşıya bırakılmaktadır. Bu yeni durum bedenin engellerle mücadele etmesine sebep olmakla birlikte bedenin adaptasyon yeteneğini ortaya çıkararak çeşitli olasılıkları meydana getirir. Öncelerde tamamen sınırlandırılmış beden/bedenler, mekânda deneyim süreleri arttıkça sınırlandırılmış olma durumuna uyum sağlayarak ve yeni taktikler geliştirerek hareketleri çoğaltmaya devam etmektedir. Bu çoğalma mekân dinamiklerinde bir bitmemişlik ve devinim yaratarak her yeni deneyimleyen ile farklı bir anlama bürünmektedir. Beden-mekân arasındaki karşılaşmayla beliren bu ilişkisellik durumu açık uçlu bir hale gelmektedir (Görsel 7). Umberto Eco, yorumcunun araya girerek yeniden yaratımlara ve yeni anlamlar oluşturmaya olanaklı yapıtları “açık yapıt” olarak tanımlamaktadır (Eco, 1992, s.13). Bu tanımdan yola çıkarak deneyimleyen bedenin yorumcu; yaratılan deneyim mekânının da bir açık yapıta dönüştüğü söylenebilir.

Görsel 7: Zaman içerisinde beden-mekân çeşitlenmesinin gösterimi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Deneyimleyen beden ve mekân arasında kurulan görünür diyalog; yaşayan küp sayesinde bedende görüldüğü kadar mekân üzerinde de görünür ve deneyimlenir hale gelmiştir. Beden hareketi mekânın fiziksel sınırlarını değiştirebilirken; mekânın sınırları da beden hareketlerinde varyasyona sebep olmaktadır. Bu etki tepki durumu, beden ve mekân arasında bütünlük kurarak yeni bir sistem yaratır. Sistemin parçalarının kendi özelliklerini yitirmeden var olmasına karşın hareketle birlikte tamamen özgürleşemediği söylenebilir. Fakat bu özgürleşememe durumunun bireyde baskıya karşı yeni çözümler üretme ve adapte olmayı destekleyici bir karşıt güç olması sebebiyle çoğalmaya sebep olduğu söylenebilir (Görsel 8).

Görsel 8: Yaşayan Küp beden-mekân bütünleşmesinde varyasyonlar (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

SONUÇ

Yaşayan Küp, beden-mekân-hareket arasındaki diyaloğsal bütünlüğün deneyimlenebildiği; muğlaklaşan sınırların birbirine girdiği bir sistem arayışıdır. Yeni varyasyonlar, rastgelelikler; olaylarla birbirine eklenebilecek, üreyebilecek, evrimleşebilecek bu deneyim sistemi her defasında farklı bir açık yapıya dönüştürebilecektir. Bu sistem arayışı diyagram-mekânlar (yersiz-yurtsuz mekânlar) ortaya çıkaracak bedensel-mekânsal-hareketsel özelliklerin potansiyellerini yansıtabilecektir.

Bu çalışma kapsamında, hareket akışının takibi için belirlenen yogadaki geleneksel asanaların, belirli son hareketler içeren dilinin, sınırlarından faydalanılmıştır. Özünde bedenin (beden-zihin-ruh) limitlerini zorlayan hareketler ve duruşlar bütünü olan yoga, belirli hareketler çerçevesinde başlangıcı ve sonu olan, yerli-yurtlu bir dildir. Kurulan diyaloglar ve performans ile bu bedensel dildeki sınırsızlık potansiyelleri gözlemlenmiştir. Yoga asanaları dilinin, sınır-sınırsızlık çatışması üzerine kurulan bu melez durum, sınırsızlığı amaçlarken sınırlı bir dili kullanma ve bedene yeni sınırlar getirme; var olan sınırları esneterek, anlamsızlaştırarak bu dilin dağılmasına farklı, rastgele, deneyimsel ve yeni hareketler katmıştır. Bu süreçte bedenler, ne kadar çok iplerle aynı noktaya bağlanırsa o kadar makro ölçekte beden hareketsizleşecektir; fakat mikro-hareketlere hatta titreşimlere kadar yeni bedensel-mekânsal hareketler deneyimlenecektir. Bedenler ne kadar çok farklı öğelerle, deneyimciyle diyalog kurarsa, ne kadar göçebeleşirse o kadar hareket potansiyelleri artacaktır. Bilinçli bir bütünlüğe sahip olan “Yaşayan Küp” te, bu hareketleri deneyimleyen bedenler her yeni performansın, yeni diyaloglar dizisinin sırasında yeni uzuvlar, yeni ağırlık merkezleri, yeni destekler, sınırlar ve sınırsızlıkların farkına varacaktır. Bedeni sınırlandıran ağırlık merkezi, yerçekimi gibi beden üstünde hiyerarşik güce sahip olan etkenler, ip ve halatlarla kurulan diyalog yöntemleriyle manipüle edilebilmiş, esnetilebilmiş, yersiz-yurtsuzlaştırılmıştır. Her yeni harekette oluşan yeni bedenlerin yeni ağırlık merkezleri olduğu deneyimlenmiştir. Halatların yardımıyla bedenler yerçekimine karşı gelebilmektedir.

Bu çalışma ile kurulan sistemin farklı katılımcılar ve araştırmacılar ile sürekli olarak gelişmesi, birbirine eklenmesi, farklı yeni katmanlarla bir araya gelip yeni diyaloglar kurması beklenmektedir. Açık yapıt olması, diyalogların sürekli yeni olay ve deneyimciyle gerçekleşmesi bu sistemi zenginleştirecektir. Bir araya gelebilecek bu yeni sistemler, yaşayan, bilinçli daha kompleks sistemlere doğru evrimi sağlayabilir. Beden-Mekân-Hareket üçlüsü çerçevesinde ne kadar diyalog kurulursa sınırların o kadar esnetildiği ve muğlaklaştığı görülmüştür. Bu üçlü duruma yeni kavramlar, disiplinler eklenmesi muğlaklaşan sınırların belki daha da esnek hale gelmesini sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Ay Birsöz, Ş B. (2015, Mayıs). Mimari tasarımda bedensel farkındalık: Bir arayüz olarak dans [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Ballantyne, A. (2007). Deleuze and Guattari for architects. Routledge.
- Beck, C. ve Gleyzon, F. X. (2016) Deleuze and the event(s), Journal for Cultural Research, 20(4), 329-333.
- Ceylan, E. (2019). Bau(dy)haus: Bauhaus'un idealleri bağlamında beden ve mekân ilişkisi. Mimar.ist, 19 (65), 31-41.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1990). Anti-Ödipus: Kapitalizm ve şizofreni, (Çev. A. Akay). Bağlam Yayınları.
- Deleuze, G. (2010). Bergsonculuk. Otonom Yayıncılık.
- Dervişoğlu, E. (2008, Ekim). Mekân ve beden ilişkisi: Mekânın "bedenle kavrayış" üzerinden değerlendirilmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Descartes, R. (2017). Meditations on first philosophy (J. Veitch, Çev.). Our Open Media. (Orijinal eser 1641 yılında yayınlanmıştır).
- Eco, U. (1992). Açık yapıt (Y. Şahan, Çev.). Kambur Yayınevi.
- Ebeling, S. (2010). Space as membrane. AA Publications.
- Forty A. (2000). Words and buildings: A vocabulary of modern architecture. Thames & Hudson.
- Govindan, M. (1990). Babaji'nin Kriya Hatha Yoga'sı: Rahatlama ve Gençleşme için 18 Duruş. Babaji's Kriya Yoga And Publications, Inc.
- Işıklar Bengi, S. ve Akalın, A. (2019). Bernard Tschumi ve "Olay Mimarlık". Online Journal of Art and Design 7 (2). 27-35.
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın üretimi, (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Dreyfus, H. L. ve Dreyfus, P. A. (1984). Translators' introduction, Sense and non-sense içinde (s.ix-xxvii). Northwestern University. Press.
- Merleau-Ponty, M. (2016). Algının fenomenolojisi (E. Sarıkartal & E. Hacımuratoğlu, Çev.) İthaki Yayınları.

- Merleau-Ponty, M. (2019). The film and the new psychology. C. Kul-Want (Ed.), *Philosophers on film from Bergson to Badiou içinde* (s. 97-112). Columbia University Press.
- Osho (2019). *Yoga-Bireyin Doğuşu* (N. Epçeli, Çev.). Omega Yayınları.
- Pallasmaa, J. & Holl, S. (2011). *Tenin gözleri: mimarlık ve duyular* (A. U. Kılıç, Çev.). YEM Yayınları.
- Tschumi, B. (2018). *Mimarlık ve Kopma* (A. Tümertekin, Çev.). Janus Yayıncılık.
- Üngür, E. (2011, Nisan). *Mekân kavramının disiplinler arası tarihsel değişimi üzerinden mimarlık & mekân ilişkileri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.